

MATRIX CONSULTANTS

Arbeids-coaching (leer-)supervisie (intervisie-)trainingen organisatieopstellingen
Robert Ploem Alexanderkade 14 D 1018 CL Amsterdam
tel. (020) 6203794 e-mail: r.r.ploem@planet.nl
www.matrix-consultants.nl

© 2009 Robert Ploem

SOCIALE IDENTITEITEN VERHELDEREN IN SUPERVISIE
Integratie van sekse-, klasse- en cultuur-verschillen in supervisie

Dit artikel wordt u aangeboden door Matrix Consultants

SOCIALE IDENTITEITEN VERHELDEREN IN SUPERVISIE

Integratie van sekse-, klasse- en cultuur-verschillen in supervisie

2009 (C) ROBERT PLOEM, Amsterdam. Alle rechten voorbehouden.
Herschreven versie van de inleiding gehouden op het Europese Regionale Congres van de International Association of Schools of Social Work op 6 november 1989 in Bled, v.m. Joegoslavië.
Verspreid onder de leden van de Vlaamse Supervisorenvereniging.

VOORWOORD

De socialisatie (Van Heerikhuizen en Wilterdink, 1985) die een mens in het leven heeft doorgemaakt, speelt in het heden een belangrijke rol in de ideeën, emoties, gedachten en gedragingen, maar zijn nog nadrukkelijker aanwezig in de achterliggende normen en waarden van die mens. Behalve het doelbewuste handelen van ouders en onderwijzers spelen in het socialisatieproces vele andere invloeden een rol bij het vormen van iemands identiteit (L. Rubin 1983).

Of we als man dan wel als vrouw geboren worden, beïnvloedt de manier waarop wij onszelf en de wereld om ons heen ons ervaren en bezien. Niet alleen wat betreft de dagelijkse verhoudingen tussen mannen en vrouwen, maar ook op bewust en onbewust niveau in het perspectief op de wereld en in de wijze waarop belevenissen emotioneel worden ervaren. Zo heeft ook het feit, dat men geboren wordt in een arbeider-, middenstand- boeren- of hoger milieu, een diepgaand effect op de manier waarop men leven en werken beschouwt en ervaart. Het feit dat vele mensen migreren van hun plaats van herkomst - of dit nu binnen het eigen land geschiedt dan wel van het ene land naar het andere- beïnvloedt hoe zij zichzelf, hun familie, hun nationaliteit, de wereld ervaren. Met name ongeschoolde mensen uit de arbeidersklasse kunnen, als ze naar een vreemd land emigreren, geconfronteerd worden met verschillen die hen bedreigend en onbegrijpelijk voorkomen, omdat ze onvoldoende geleerd hebben aan veranderende omstandigheden het hoofd te bieden.

Om werkelijk inzicht te krijgen in wat er met hun cliënten aan de hand is en om theoretische kennis en opgedane ervaringen in de praktijk goed te kunnen integreren, is het verhelderend voor hulpverleners om de veranderingen die zich in hun eigen maatschappelijke en culturele achtergrond hebben voorgedaan onder de loep nemen. Dit gebeurt tijdens lessen en trainingen maar vooral in het derde jaar van de studie tijdens de supervisie. Supervisie houdt in dat er 15 gesprekken plaatsvinden met een supervisor in groepjes van twee of drie studenten. Hoofddoel van deze supervisie is hun theoretische en methodische kennis met de eigen maatschappelijk werk praktijk te integreren tegen de achtergrond van hun persoonlijke mogelijkheden en beperkingen.

1. INLEIDING

In de loop van de twintigste eeuw is de mobiliteit van de mens enorm toegenomen. Er zijn vele vormen van vervoer en het aantal mensen dat de wereld rondreist groeit nog steeds. Vele mensen verlaten huis en haard en vestigen zich in andere steden, landen of zelfs andere werelddelen. Het vermogen en de mogelijkheden die mensen hebben om met de waarden, normen en levenswijzen in hun nieuwe woonoorden om te gaan verschillen aanmerkelijk van mens tot mens en van groep tot groep. Gelukkig weet een groot aantal mensen zich met succes aan te passen aan hun nieuwe leven en zich omgeving; zij zijn tenminste in staat een bevredigend nieuw "thuis" te vinden en te creëren.

Hulpverleners worden geconfronteerd met mensen die moeite hebben zich aan te passen aan "hun nieuwe wereld". Deze mensen missen de bescherming van hun families en de plaats waar ze zijn opgegroeid; tegen de tijd dat ze hulp zoeken bij hulpverleners voelen ze zich vaak verloren, geïsoleerd en ellendig.

De technologische vooruitgang heeft de materiële levensstandaard van miljoenen mensen verbeterd. Dit heeft hen min of meer onafhankelijk gemaakt van hun families.

Nooit tevoren waren er in de gehele wereld zoveel studenten aan universiteiten en hogescholen. De ontwikkeling van vele wetenschapsgebieden heeft veel mensen wat gedachten en gedrag betreft minder afhankelijk gemaakt van de wereld godsdiensten.

Deze materiële en psychologische onafhankelijkheid heeft binnen samenlevingen drastische veranderingen mogelijk gemaakt. Deze veranderingen kunnen zeer produktief zijn en nieuwe ideeën en mogelijkheden scheppen voor velen, vooral als er successen worden geboekt. Aan de andere kant vergt deze nieuwe onafhankelijke levenswijze nieuwe en andere manieren om met het leven en in het bijzonder met problemen, om te gaan.

De toenemende rijkdom heeft, samen met humanistische ideeën, geleid tot een systeem van sociale zekerheid in vele Westerse landen. Onbedoeld, heeft dit systeem er echter voor gezorgd dat mensen hier zo onafhankelijk van elkaar zijn geworden, dat sommigen van hen - ondanks de aanwezigheid van voedsel, huisvesting en gezondheidszorg - lijden onder, en soms zelfs sterven van pure eenzaamheid.

In dit artikel zal ik uitleggen hoe er gebruik gemaakt kan worden van de begrippen ego identiteit (Erikson 1968) en sociale identiteit (Blumer 1969) om ervaringen in heden en verleden van hulpverleners te (her)structureren, kortom hun socialisatie.

Dit kan hen helpen inzicht te krijgen in problemen met hun eigen achtergrond en huidige omstandigheden, die hun relatie met cliënten beïnvloeden.

Voorbeeld

Neem een hulpverlener afkomstig uit een arbeidersmilieu die problemen heeft gehad met ouders en vrienden bij het doorlopen van middelbaar en hoger onderwijs. Hij heeft in die tijd het contact met hen deels verloren en zich vele middenklasse gewoontes, normen en waarden eigen gemaakt. Zo is verwarring ontstaan over waar hij thuishoort: hij hoort niet meer helemaal bij zijn arbeidersfamilie (door zijn middenklasse opleiding en -vrienden) maar voelt zich ook niet op z'n gemak bij zijn nieuwe middenklasse collega's.

Als hij een goede collega wil zijn en deel wil blijven uitmaken van zijn familie moet hij heden en verleden beter met elkaar in overeenstemming brengen.

Integratie van eigen heden en verleden zorgt ervoor dat hulpverleners cliënten beter kunnen helpen bij het oplossen van soortgelijke overgangsproblemen - situaties die isolement, verwarring en machteloosheid kunnen veroorzaken.

Om hun werk goed te kunnen doen zouden hulpverleners bekend moeten zijn met de theorie van deze aspecten van socialisatieverschillen. Bovendien moeten ze alert zijn op de valkuilen die je tegenkomt als je met socialisatieverschillen werkt!

Men moet in de relatie tussen de hulpverlener en zijn/haar cliënt en cliëntensysteem twee belangrijke zaken onderscheiden: de verschillen en de overeenkomsten tussen werker en cliënt:

- verschillen hulpverlener en cliënt in sekse, sociale klasse of etniciteit kunnen door de hulpverleners gebagatelliseerd of over het hoofd gezien worden. Hieruit kunnen vele misverstanden ontstaan, en het kan de cliënt het gevoel geven niet gerespecteerd te worden. Dit maakt de geboden hulp dan weer minder doeltreffend of kan deze zelfs geheel doen falen.
- overeenkomsten in achtergrond en/of ervaringen in het verleden van hulpverlener en cliënt kunnen er de oorzaak van zijn dat de werker zich teveel vereenzelvigd met de cliënt, wat kan leiden tot verlies van kracht en doeltreffendheid van de kant van de werker.

In de supervisie kan deze theoretische kennis gekoppeld worden aan de feitelijke werkervaring van de hulpverlener.

2. EGO IDENTITEIT EN SOCIALE IDENTITEITEN

Het begrip identiteit is vrij bekend geworden door het werk van Erik Erikson (1968). Erikson schrijft over de ontwikkeling van identiteit in de Westerse samenleving. Hij wijst erop hoe jongeren de identificatie uit hun jeugd, door middel van het ontwikkelen van sociale vaardigheden en het leren via wedijveren met en onder leeftijdgenoten, moeten omvormen tot een nieuwe identificatie.

In de huidige samenleving is de identiteit van de ouders onvoldoende om de kinderen in staat te stellen hun huidige levenswijze te voeren: normen, waarden en gewoonten veranderen zo snel dat iedere generatie de identificatie van de ouders moet aanpassen aan een nieuwe, eigentijdse identificatie.

Een andere belangrijke auteur op dit gebied is Herbert Blumer (1969), de belangrijkste vertegenwoordiger van het symbolisch interactionisme. Het symbolisch interactionisme is een sociologische theorie, die ervan uitgaat dat iemand andere mensen nodig heeft om een zelfbeeld te ontwikkelen.

Het gaat er van uit dat iemands zelfbeeld het resultaat is van een voortdurende wisselwerking tussen deze persoon en de mensen in zijn/haar omgeving. De anderen ziet men als de zogenaamde "looking-glass self": we leren over onszelf middels de voortdurende reacties van anderen op ons eigen gedrag. In dit artikel maak ik onderscheid tussen ego identiteit en sociale identiteit, en geef mijn visie op de verhouding en wisselwerking tussen deze twee.

2.1 EGO IDENTITEIT

In de Westerse samenleving verwerven mensen een individueel zelf-beeld, los van dat van zijn/haar familie of groep. Om in deze maatschappij te kunnen overleven is het noodzakelijk dat men dit zelf-beeld ontwikkelt.

Ik zou ego identiteit willen omschrijven als het beeld dat iemand van zichzelf heeft. Dit zelf-beeld heeft verschillende kanten: een fundamenteel gevoel goed of slecht te zijn, en zich bewust te zijn wat men is in termen van vaardigheden, eigenschappen en talenten. Deze ego identiteit kan sterk of zwak zijn; ze kan strak en vastomlijnd zijn of in beweging en veranderbaar.

De ego identiteit wordt krachtiger in elke situatie waarin de persoon met respect behandeld wordt, en kan afzakken in elke situatie waarin men met minachting wordt behandeld, of zich zo laat behandelen. Afhankelijk van de situatie ontwikkelt zich de overeenkomstige sociale identiteit.

Een belangrijk onderdeel van de ego identiteit is het zelf-beeld: denkbeelden omtrent jezelf, of soms in ruimer verband omtrent je familie; maar ook de sterkte van het zelfbeeld in termen van gevoel voor eigenwaarde. In hoeverre het zelfbeeld positief of negatief beïnvloed wordt heeft voor een deel te maken met de mate van basis vertrouwen, dat men in zijn of haar opvoeding heeft gehad. Dit kan worden beïnvloed door de levenswijze en maatschappelijke positie van de ouders, door tegenspoed etc. (zie Erik Erikson. 1968).

Voorbeeld

Joan Miller, die regelmatig is geprezen om haar goede studieresultaten, zal een zelfbewuste scholiere zijn, maar zichzelf waarschijnlijk ook een intelligent meisje zien. Ze kan zich, als lid van de familie Miller, als een slimme Miller zien. Zij kan zich ook het beeld vormen dat meisjes en vrouwen bekwaam en intelligent zijn.

Voorbeeld

Een jongen die vaak wordt gestraft als hij huilt, door tegen hem te zeggen dat hij een mietje is, kan zichzelf gaan als een waardeloze sentimentele knul. Bovendien kan hij later in zijn leven moeite hebben zichzelf als man te zien, en zeker als een waardevolle, bekwame man. Tegelijkertijd kan hij zich een beeld vormen van vrouwen als minderwaardig aan mannen, als mensen die hun gevoelens tonen en huilen.

Om te komen tot een concrete inschatting van de identiteit van de supervisant, kan de supervisor een onderzoek doen naar de volgende facetten van de ego identiteit:

- vertrouwen in de eigen manier van denken;
- vertrouwen in het eigen lichaam;
- de mate waarin het eigen lijf als aantrekkelijk wordt beleefd;
- de vertrouwdheid met het eigen lijf;
- het vermogen eigen wensen uit te voeren, situaties naar je hand te zetten;
- het hebben van waardevolle relaties met anderen;
- het hebben van intense ervaringen met de natuur, etc.

2.2 SOCIALE IDENTITEITEN

Je kunt identiteit ook bezien in termen van sociale identiteit. Hier ligt de nadruk veel meer op het deel uitmaken van een sociale groep, en in het bijzonder op het beeld dat van die groep naar de buitenwereld. Hier wordt persoonlijk gedrag belangrijk in relatie tot het beeld of de reputatie van een bepaalde groep. Of de groep zorgt er voor dat haar leden zich op een bepaalde manier gedragen (degene die zich niet "correct" gedraagt, schaadt het beeld, of zelfs de eer van de groep) ; óf je moet je op een bepaalde manier gedragen om opgenomen te worden in de groep.

Sommige vormen van sociale identiteit worden als zeer belangrijk ervaren:

- iedereen wordt geacht duidelijk vrouwelijk of mannelijk te zijn. Als dit niet het geval is, kan dit problemen geven (bijvoorbeeld transseksualiteit), of andere mensen kunnen in war raken, van streek raken, of zelfs agressief worden.
- andere belangrijke vormen van sociale identiteit worden tegenwoordig verbonden aan seksuele voorkeur. Heteroseksualiteit wordt als normaal beschouwd en homoseksualiteit wordt nog steeds door velen als abnormaal beschouwd, als zondig of zelfs ziekelijk.
Het gevolg is dat veel mensen in verwarring geraken als ze geconfronteerd worden met hun eigen homoseksuele verlangens of met de genegenheid tussen twee andere mensen van gelijke sekse.
- ras is over de gehele wereld een belangrijk aspect van identiteit, zowel in positieve als in negatieve zin. Frantz Fanon (1952) heeft uitgelegd hoe gekoloniseerde volkeren de racistische denkbeelden van hun onderdrukkers hebben geïnternaliseerd.

Andere vormen van sociale identiteit zijn meestal maar voor een deel van ons leven en persoon van toepassing: in hoeverre 'zijn' we tennis- of voetbal-fan, vegetariër of vleeseter, kind van een boer of van een arbeider, automobilist of fietser? In de belevingswereld van jonge mensen kan het punk-zijn , het skinhead-zijn voor een bepaalde periode een belangrijke sociale identiteit inhouden.

Ter afsluiting van dit gedeelte zou ik sociale identiteiten als volgt willen classificeren:

- * Universele sociale identiteiten, die bewust of onbewust een rol spelen in ieders zelfbeeld, zijn:
 - het man of vrouw zijn
 - afkomst en het deel uitmaken van een familie

- de huidige belangrijkste bezigheid, maar ook die van ouders en grootouders, met de daarbij behorende maatschappelijke klassepositie
- de stad en streek, het land en continent waar men vandaan komt, en men zich mee identificeert
- openlijk kenbaar gemaakte of verborgen en/of onderdrukte seksuele voorkeur
- huidkleur.

- * Bovendien kunnen er per individu nog verscheidene subjectieve sociale identiteiten aan bovengenoemde toegevoegd worden:
- populaire, positief ervaren identiteiten, ontwikkeld door interesses, vaardigheden of persoonlijke kwaliteiten; b.v. opera-liefhebber, voetballer, automobilist, gevoelige knaap, sterke vrouw, doorzetter.
 - min of meer ongewenste, als negatief ervaren identiteiten veroorzaakt door individuele eigenschappen, lichamelijke gesteldheid of andere omstandigheden, b.v. een gehandicapt of ziekelijk iemand, iemand die dik is, een kale man, vrouw in de bijstand etc.

3. DE VERHOUDING TUSSEN EGO IDENTITEIT EN SOCIALE IDENTITEITEN

In hoeverre men zich bewust is van bepaalde sociale identiteiten, en het relatieve belang van de verschillende sociale identiteiten in iemands leven, is gedeeltelijk afhankelijk van hoe belangrijk elke identiteit in de betreffende samenleving is. Ook speelt de mate van respect of afkeuring die iemand ontvangt in het kader van deze identiteiten, zowel in het verleden als heden, een uitermate belangrijke rol in de ontwikkeling van de persoon.

Als iemand wordt gerespecteerd en bevestigd in bepaalde sociale identiteiten, kunnen deze voor die persoon een belangrijke bron van kracht en macht betekenen. In de huidige samenleving is het belangrijk een sterke ego identiteit te hebben, dat wil zeggen, relatief onafhankelijk te zijn van anderen. Deze relatieve onafhankelijkheid zou bij voorkeur gepaard moeten gaan met bevredigende, vriendschappelijke relaties met een aantal andere mensen.

De ego identiteit is meestal stabiel en duurzamer als zij uit een aantal verschillende sociale identiteiten is opgebouwd. Aan de andere kant kunnen we zeggen, dat hoe belangrijker een bepaalde sociale identiteit in iemands leven is, hoe kwetsbaarder hij of zij is als deze identiteit wordt bedreigd of zelfs wegvalt.

Voorbeeld:

Een huisvrouw wier belangrijkste sociale identiteiten bestaan uit het zijn van een liefhebbende, zorgzame en meelevende vrouw, echtgenote en moeder zijn, zal eerder in een crisis geraken als ze ontdekt dat zij geen kinderen kan krijgen, dan een vrouw die net zo liefhebbend, meelevend en getrouwd is, maar tevens een goede tennister, en een bekwame onderwijzeres en manager is (Meulenbelt 1984/1995, Meulenbelt, 1997).

Veel sociale groepen waar wij ons mee identificeren hebben aspecten als:

- afkomst of herkomst, waar komen we vandaan
- waar we nu zijn en wat we nu doen
- wat we zouden willen zijn of toe behoren.

Verwarring, innerlijke conflicten of conflicten met de buitenwereld kunnen zich voordoen als feitelijk gedrag, wensen of verlangens uitgeoefend in het kader van een bepaalde sociale identiteit, botsen met ingebakken waarden en normen aangaande deze sociale identiteit. Conflicten kunnen ontstaan wanneer iemand andere ideeën ontwikkelt over mannelijkheid of vrouwelijkheid, van de ene sociale klasse overgaat naar de andere, naar een ander land of een andere streek emigreert, of andere seksuele voorkeuren ontwikkelt.

Tijdens de supervisie kan het onderzoek naar sociale identiteiten nuttig zijn om dergelijke conflicten en verwarring bij de supervisanten te onderzoeken en tegen het licht te houden. Dit kan dan weer een uitgangspunt zijn bij het oplossen van de problemen, immers het conflict kan worden geplaatst in het perspectief van maatschappelijke context en veranderingen.

Hoe meer iemand van zijn of haar afkomst is vervreemd - zonder hier behoorlijk afscheid of afstand van te hebben genomen - des te waarschijnlijker is het dat hij of zij verouderde normen en waarden later niet kan loslaten. Zelfs al is dat onder de nieuwe omstandigheden waarin hij of zij nu leeft dringend gewenst of zelfs noodzakelijk.

Waarom dit zo moeilijk is kan worden verklaard met behulp van Ivan Bosormenyi-Nagy's theorie over loyaliteit. Bosormenyi-Nagy (1973, verder Nagy)) stelt dat kinderen altijd loyaal zullen zijn naar hun ouders toe. Veel veranderingen in de eisen die aan de levens van kinderen worden gesteld, kunnen worden ervaren als 'ontrouw' ten opzichte van de ouders.

Om bij supervisanten deze gewenste en noodzakelijke veranderingen te bewerkstelligen is het nodig dat de supervisor helpt een situatie te creëren waarin de loyaliteit naar de ouders van de supervisant toe gehandhaafd kan worden en tegelijkertijd veranderingen mogen plaatsvinden. Dan wordt een geïntegreerde verandering van gedrag en in normen en waarden bij supervisanten mogelijk.

Om de loyaliteit naar de ouders toe te waarborgen moet de relatie met de ouders hersteld worden en is vaak toestemming van de ouders om te veranderen volgens Nagy noodzakelijk.

In mijn supervisiepraktijk is dit principe nuttig gebleken bij het werken aan loyaliteit naar sociale groepen van elke soort.

Als iemand oud ongewenst gedrag, oude gewoontes, normen en waarden wil opgeven, is het behulpzaam eerst vast te stellen welke oude waarden, normen en gewoontes op dit moment nog wel dierbaar en belangrijk zijn voor deze persoon. In dit vaststellings-proces - zo stelt Nagy - wordt als het ware de loyaliteit naar iemands familie of groep van herkomst betuigd.

Deze problemen kunnen ontstaan als men van de ene culturele of sociale klasse overstapt naar de andere, maar ook als er zich veranderingen voordoen in de omschrijving die de samenleving geeft van een bepaalde sociale identiteit. Een voorbeeld over de positie van vrouwen: tot in de vijftiger jaren van de twintigste eeuw verloor een vrouw haar baan als ambtenares als ze in het huwelijk trad; tegenwoordig verwacht de overheid dat vrouwen zelf in hun inkomen kunnen voorzien en is het credo: "een slimme meid is op haar toekomst (=betaald werk) voorbereid".

Voorbeeld:

Een man, afkomstig uit de arbeidersklasse, die er aan gewend was altijd zijn zin te krijgen (als man) door lichamelijke en mondelinge agressie, zal er achter komen dat, wanneer hij gaat behoren tot de middenklasse, veel mensen dergelijk gedrag belachelijk vinden (Duindam, 1997).

Voorbeeld:

Mannen, die zijn grootgebracht met het idee dat vrouwen minderwaardig zijn aan mannen en dat mannen die van mannen houden geen echte mannen kunnen zijn (en daarom "een soort vrouw" zijn) komen met zichzelf in conflict wanneer zij zich realiseren dat ze zich seksueel aangetrokken voelen tot een man. Sommigen proberen hun opvattingen te veranderen, anderen onderdrukken hun gevoelens en weer anderen worden agressief bij het zien van tederheid tussen twee mannen.

Voorbeeld:

Een traditioneel opgevoede Marokkaanse vrouw, die de opleiding volgt tot hulpverlener, kan met zichzelf in conflict geraken als zij tijdens een hulpverleningsgesprek een ouder iemand moet onderbreken of zelfs tegenspreken.

4. **BASALE KENNIS OMTRENT SOCIALISATIE**

Naar mijn mening dienen hulpverleners kennis te hebben van:

* Man/vrouw verschillen

- de geschiedenis van mannelijke en vrouwelijke relaties door de eeuwen heen en van de posities van mannen/vrouwen in de etnische en culturele groepen van cliënten
- het effect dat moederen heeft op het sociaal-emotioneel gedrag van mannen en vrouwen en hoe zij hun problemen ervaren (Schofield, 1965; Chodorow, 1978 en 1989; Plummer, 1981; Rubin, 1983; Meulenbelt 1995)
- de macht van vanzelfsprekende machtsrelaties kunnen definiëren (Komter, 1985).

* De gevolgen van sociale klasse op de manier waarop je de vooruitzichten in de wereld ervaart

- aan de ene kant door het vervagen van klasse verschillen
- aan andere kant door de overgang van de ene sociale klasse naar de andere, door het vasthouden van normen en waarden uit de klasse van herkomst, en van de effecten van wisselwerking en nauw contact tussen mensen van verschillende klasse en afkomst
- botsingen van normen en waarden met betrekking tot arbeidsethiek en discipline, het omgaan met verbale agressie, emoties etc. (Rubin, 1976; Meulenbelt 1986; Rutenfrans 1989.)

* Culturele en etnische verschillen

- de vermenging van culturen
- het leven in een andere cultuur, gecombineerd met de aspecten van sociale klasse
- opgroeien met de cultuur van je ouders, binnen een andere cultuur
- de "condition migrante"- een bepaalde dubbele houding die je vaak aantreft bij migranten wat betreft het aannemen van nieuwe gewoontes of vasthouden aan oude (Fanon 1952 en 1961; Devore en Schlesinger, 1981).
- effecten van verschillen in huidkleur en lichaamskenmerken

* Verwarring over sociale identiteiten

In veel fases van het leven bevinden we ons als het ware tussen verschillende identiteiten in b.v.:

- als vrouw: tussen het beeld dat vrouwen wordt toegedacht in de familie waar zij vandaan komen (en dus onderscheiden in sociale klasse, afkomstig van het platteland of uit de stad en etnische cultuur) en het huidige, pas verworven imago
- als hulpverlener afkomstig uit de arbeidersklasse, die zich nu bevindt tussen arbeiders- en middenklasse
- als vrouw die van vrouwen houdt: tussen het beeld van "de vrouw", uitsluitend bepaald ten opzichte van de man; het negatieve beeld dat de maatschappij heeft van lesbiennes (met zijn psychopathologische boventoon of religieuze betekenis (Nahas, 2001); en het latere positieve beeld dat wordt uitgedragen door de Homobeweging (waaraan zij ook niet voldoet)
- als een tweede generatie emigrantenkinder: tussen het beeld van de ongeschoolde Marokkaanse arbeider (wat ook niet onverdeeld gunstig is); de overheersende vooringenomen mening over Marokkanen; en de gedeeltelijke identificatie als Hollandse arbeider, winkelier of midden-klasse burger.

In deze wirwar van identiteiten zit het complexe van het probleem, het is de reden dat het zo moeilijk is antwoorden te geven die toepasbaar zijn op grote groepen mensen. Elk mens is man

of vrouw en tegelijkertijd volwassene of kind, beroepspersoon of werkeloos, blank, bruin of zwart.

Veranderingen

Veranderingen in kennis en opvattingen kunnen leiden tot gedragsverandering: in de kleding die men draagt, in houding die nodig is voor een nieuw beroep, in de bijbehorende vaardigheden etc. Het feit dat mensen zich bewegen tussen verschillende sociale klassen, vergt aanpassing aan het gedrag van de nieuwe klasse, en gaat vergezeld van nieuwe denkwijzen.

We kunnen stellen dat als iemand een solide ego-identiteit heeft en dus vrij zeker van zichzelf is, dergelijke veranderingen een toegevoegde waarde kunnen opleveren. De nieuwkomer heeft namelijk een frisse kijk op de situatie en heeft vaak kwaliteiten te bieden, die onbekend dan wel vergeten zijn in de groep waarin men toetreedt. Hoe welkom deze bijdragen zijn, hangt af van hoe open of juist hoe onbuigzaam die groep is.

De hulpverlener krijgt meestal te maken met diegenen dit proces niet goed hebben doorstaan. Zij lopen vast in hun nieuwe situatie en het wordt steeds moeilijker voor ze om redelijk te functioneren. Afhankelijk van het feit of ze man of vrouw zijn, Turks, Indisch, Fries of Hollands, jong, van middelbare leeftijd of oud, arbeiders- of middenklasse, ze zullen vroeger, later, of misschien nooit in aanraking komen met hulpverleners.

5. DE INTEGRATIE VAN THEORETISCHE KENNIS VAN SOCIALISATIE IN DE SUPERVISIE

Een korte definiëring en plaatsbepaling van supervisie

We verstaan hier onder supervisie een leermethode, gericht op het leren uitoefenen van agogisch werk, waarbij een onafhankelijk oefenen noodzakelijk is en waarbij het eigenlijke werk bestaat uit een doelgerichte werking van de interactie (Siegers en Haan, 1983,1988). In het proces van de supervisie leert de hulpverlener over zichzelf als beroepskracht in relatie tot de maatschappij en het beroep waarvoor wordt opgeleid. Een supervisor moet relatief onafhankelijk zijn van de instelling waar de hulpverlener werkt: dit biedt de mogelijkheid alles ter discussie te stellen (zonder angst voor vergeldingsmaatregelen): om over je eigen onzekerheid en falen te praten en -zeker zo belangrijk- om je eigen kwaliteiten en sterke punten te ontdekken. Terwijl de hulpverlener in zijn werkring leert met een bepaalde doelgroep van cliënten om te gaan, wordt in de supervisie de vorming van professionele normen, waarden en houdingen gestimuleerd. Hierbij is bovendien de noodzakelijke integratie van methodische en theoretische kennis in de persoonlijke werkwijze van de hulpverlener mogelijk.

Het supervisieproces

Om in de supervisie een sfeer van vertrouwen te scheppen, vind is het bijzonder nuttig duidelijk uit te leggen wat de supervisant van de supervisor kan verwachten, hoe de supervisor te werk gaat en wat van de supervisant verwacht wordt.

In tegenstelling tot wat de meeste supervisanten verwachten, concentreer ik me om te beginnen op hun sterke punten. Ik laat ze uitleggen wat hun werkwijze is, wat hun professionele en persoonlijke kwaliteiten zijn en hoe ze zich op een positieve manier met hun werk identificeren. In Nederland hebben veel hulpverleners hier grote moeite mee; zij generen zich en beginnen te blozen en te transpireren (Rose Evison en Richard Horobin, 1985). In het nog steeds wat calvinistische Nederland is het geven van complimenten voor velen nog "taboe" en zeker 'complimenten geven aan jezelf'!

Mijn tweede stap is werkers ervan te verzekeren dat ze goed zijn zoals ze zijn, ze veel positieve feed-back te geven en hun schriftelijke rapportage en reflectie positief te herwaarderen. Wat interactie betreft probeer ik ze te laten voelen dat ze gewaardeerd en aanvaard worden en ik

probeer op die manier een atmosfeer te creëren die het leren makkelijker maakt (zie Carl Rogers, 1951 en 1969).

Vervolgens vraag ik de hulpverleners hun persoonlijke overlevingsstrategieën te omschrijven "Hoe heb je je huidige positie verworven"; "Waar kom je vandaan uitgaande van geografie, klasse, achtergrond en cultuur?"

Wanneer hulpverleners met problemen uit hun werk komen aandragen probeer ik deze in verband te brengen met normen, waarden en gedrag binnen hun eigen sociale identiteit in heden of verleden. Als zij dit verband bevestigen vraag ik hen de resterende positieve identificatie met de betreffende sociale identiteit op te sporen. Op deze wijze worden de sterke punten die in verband gebracht worden met een sociale identiteit gemobiliseerd. Zoals ik al uitgelegd heb worden raakvlakken met familie of groep van herkomst waar nodig bevestigd en gevoelens van loyaliteit naar deze groepen toe worden vergemakkelijkt. (Bosormenyi-Nagy en Spark, 1973; Van Heusden en Van den Eerenbeemt, 1983) Dan wordt het mogelijk verwantschap en solidariteit (opnieuw) te voelen of (weer) het gevoel te hebben er deel van uit te maken.

Nadat deze loyaliteit is vastgesteld komt ruimte vrij voor verandering in het heden: van oude normen en waarden en gedrag dat botst met huidige behoeften en doelstellingen kan nu makkelijker afstand genomen worden.

Het wordt hierdoor duidelijk dat de innerlijke conflicten die de kop opstaken niet het persoonlijke probleem van de werker waren, maar dat zij tenminste gedeeltelijk veroorzaakt worden door maatschappelijke omstandigheden en veranderingen. De supervisor moet hierbij zien voorkomen dat de supervisant zichzelf als slachtoffer gaat identificeren. Dit resulteert niet in het voelen van kracht, maar juist onmacht. Het feit dat er ook maatschappelijke verklaringen zijn voor de ervaren onmacht, ontslaat de supervisant immers niet van het nemen van verantwoordelijkheid zijn of haar gedrag.

Rose Evison en Richard Horobin (1985) leggen uit hoe je door middel van co-counseling, obstakels te lijf kunt gaan bij het ontdekken van persoonlijke mogelijkheden en sterke kanten bij het superviseren. Mijn ervaring is dat het geruststellen van de hulpverlener en het laten tegenspreken van het eigen negatieve zelfbeeld doeltreffend kan zijn. Dit gaat vaak gepaard met ontlading van negatieve emoties in de vorm van giechelen, giebelen, bibberen, huilen, blozen, zweten etc. De analyse die Evison en Horobin geven van de functie die emotionele ontlading heeft veel bijgedragen tot mijn begrip van en omgaan met gevoelens in de supervisie (*ibid*, blz. 10).

Een andere doeltreffende manier om veranderingen te bewerkstelligen bij hulpverleners bij het werken aan socialisatie is om kritieke momenten in hun beroepspraktijk te actualiseren en ze de gevoelens die ze op deze momenten ervoeren te laten associëren met ervaringen in hun verleden. Dit kan er toe leiden dat zij gevoelsmatig met ervaringen in het verleden in het reine komen en het kan ze een richtlijn verschaffen voor toekomstig gedrag.

Het werken met sociale identiteiten leert hulpverleners geleidelijk de situaties te herkennen waarin ze op een dergelijke manier beïnvloed worden door de verhalen van cliënten, dat hun effectiviteit als beroepskracht wordt belemmerd. Zij kunnen dan verkiezen eerst zelf het probleem op te lossen, of de cliënt naar een andere werker verwijzen.

6. SAMENVATTING

Het belang van kennis over socialisatie m.b.t. tot verschillen tussen mannen en vrouwen, in sociale klasse en etniciteit en cultuur wordt in verband gebracht met het begrip sociale identiteit. Verder wordt uiteengezet waarom het onderzoeken van verschillende sociale identiteiten om potentiële krachten te mobiliseren en zodoende de ego-identiteit te versterken, en belemmeringen op te sporen en uit de weg te ruimen. Dit proces wordt geïllustreerd in het geven van supervisie aan hulpverleners.

7. LITERATUURLIJST

Herbert Blumer Symbolic Interactionism, Perspective and Method Prentice Hall. Englewood Cliffs 1969.

Ivan Bosormenyi-Nagy en G.M. Spark ,Invisible Loyalties Harper & Row, New York, 1973.

Manuel Castells The Power of Identity. tweede deel van Yhe Information Age. Economy, Society and Culture. Blackwell Publishers, malden (USA)/Oxford, 1997/8.

Nancy Chodorow, Waarom vrouwen moederen, psycho- analyse en de maatschappelijke verschillen tussen mannen en vrouwen Amsterdam, uitg. SARA, 1980/, vert. van: The Reproduction of Mothering, Psychoanalysis and the Sociology of Gender The University of California Press, Berkeley, 1978.

Wynetta Devore, Elfriede G. Schlesinger Ethnic-Sensitive Social Work Practice The C.V.Mosby Cy., St.Louis, 1981.

Vincent Duindam, Ruimte voor mannen. Van Gennep, Amsterdam, 1999.

Erik Erikson, Jeugd, Identiteit en Crisis vert. van: Identity, Youth and Crisis Faber and Faber, London, 1968.

Rose Evison, and Richard Horobin, How to change the World and Yourself, a manual of co-counseling theory and practice Co-counseling Phoenix, Sheffield, England, 1983, 1985.

Frantz Fanon, Zwarte huid, blanke maskers Van Gennep, Amsterdam, vert. van: Peau noir, masques blanc Edition du Seuil, Paris, 1952.

Frantz Fanon,De verworpenen der Aarde van Gennep, Amsterdam, 1978, vert. van: Les damnes de la terre Maspero, Paris 1961.

Bart van Heerikhuizen, Het terrein van de sociologie in: Nico Wilterdink & Van Heerikhuizen red., Samenlevingen, Een verkenning van het terrein van de sociologie Wolters Noordhoff, Groningen 1985/2000.

Ammy van Heusden en Elsemarie van den Eerenbeemt, Ivan Bosormenyi-Nagy en zijn visieop individuele en gezinstherapie De Toorts, Haarlem, 1983.

Aafke Komter,De macht van de vanzelfsprekendheid, Relaties tussen mannen en vrouwen VUGA, den Haag, 1985.

Anja Meulenbelt, De Schillen van de Ui, Socialisatie: hoe zijn we vrouwen en mannen geworden Van Gennep, Amsterdam, 1984/1995.

Anja Meulenbelt,De ziekte bestrijden, niet de patiënt, Over seksisme, racisme en klassisme Van Gennep, Amsterdam, 1986.

Anja Meulenbelt, Chodorow en verder. Over de psychopolitiek van de sekse. Van Gennep Amsterdam, 1997.

Omar Nahas, Islam en homoseksualiteit. uitgeverij Bulaaq/Yoesuf, Amsterdam/Utrecht, 2001.

Kenneth Plummer ed. The Making of the Modern Homosexual Hutchingson & Co Ltd., London, 1981.

Carl R. Rogers, Client als Middelpunt Rotterdam, Lemniscaat 1971, vert. van: Client Centered Therapy Houghton, Mifflin Company, Boston, 1951.

Carl R. Rogers, Over mens zijn, een perspectief Haarlem de Toorts 1982, vert. van: Freedom to Learn, Charles E.Merrill Publishing Company, Columbus, Ohio, 1969.

Lillian B. Rubin, Pijn en Moeite, hoe arbeiders-gezinnen leven Baarn, Ambo, z.j. vert. van: Words of Pain (how working class people live) Basic Books, Inc., New York, 1976.

Lillian B. Rubin, Intieme Vreemden. Baarn, Ambo, 1983/1999 vert. van: Intimate Strangers, what goes wrong in relationships today and why, Harper & Row, 1983.

C.J.C. Rutenfrans, Criminaliteit en Sexe. Gouda Quint, Arnhem, 1989.

Michael Schofield, Sociologische Aspecten van de Homosexualiteit Het Spectrum, Utrecht 1970, vert. van: Sociological Aspects of Homosexuality Longman Group Ltd., London, 1965.

Frans Siegers, Dinie Haan, Handboek Supervisie 2e druk, Samson, Alphen a/d Rijn, 1988.